

VRTEC

ČASOPIS S PODOBAMI
ZA SLOVENSKO MLADINO

UREDIL JOŽEF VOLC

LII. TEČAJ

V LJUBLJANI 1922

IZDALO DRUŠTVO „PRIPRAVNIŠKI DOM“

NATISNILA JUGOSLOVANSKA TISKARNA

VRTEC

ČASOPIS ZA POUČENJE
V OBLASTI PEDAGOGIKE

Vse pravice pridržane.

VII Bf 28137

g 14. XI. 1946 / 2387

Kazalo.

Pesmi.

Med sneg! (Nikolaj Aleksandrovič)	1
Čudna svatba. (Cvetko Gorjanec)	3
V našem hlevu. (Marjan)	21
Na gomilah. (Rajko)	21
Pomlad. (Š—č.)	25
Knezu miru. (M. Elizabeta)	28
Na ptičji svatbi. (A. Čebular)	31
Pomladna sličica. (Tone Debeljak)	38
Esterina sreča. (Ksaver Meško)	39
Nedolžnost. (Krizostom)	49
Poletna. (Fr. Žužek)	57
Otrokove oči. (Aleksandra Hrastovska)	60
Mati in dete. (Maksimov)	64
Južni oblak. (M. Fontana d. C.)	68
Bolna Majdica. (Rad. Peterlin-Petruška)	69
Molitev. (J. Cvelbar)	73
šopek cvetja h kraljevi poroki. (M. Elizabeta)	74
O naši Ninici. (Lucijan—† J. Murn Aleksandrov)	81
Jezus — detinskih src prijatelj. (P. Krizostom)	82
Zakaj? (M. Fontana d. C.)	89
Naročilo. (M—č.)	97
V Korotan. (A. Čebular)	113
Kdor ni sejal, kakó bo žel? (Bogomil Gorenjko)	116
Na božji njivi. (A. B. Cvetanov)	121
Kar naenkrat! (Bogomil Gorenjko)	137
Bolnik. (Janko Polák)	137

Povesti, pripovedke, popisi, prilike in basni.

Pozdravljeno, dete nebeško! (P. Rosegger—Jos. Volc)	2
Pravična botra. (Andrej Theuriet—Kriština)	4
Vrnitev. (J. E. Bogomil)	9
V mraku. (Bistriška)	15
Po teloh. (Bistriška)	29

Težka pot. (J. E. Bogomil)	32
Novo življenje. (Fr. Govekar)	34
Moderna punčka. (J. E. Bogomil)	44
Doma. (Jernej Popotnik)	52
Pomlad in vojska. (Ganghofer — Fr. Govekar)	55
Za brata. (J. E. Bogomil)	66
Dan zvonijo. (Jernej Popotnik)	78
Sanje. (Jernej Popotnik)	79
V gozd! (J. E. Bogomil)	90
Orglice. (Jernej Popotnik)	98
Po buče. (J. Kovec)	101
Po starih legendah. (Francka Zupančič)	124
Janezova češplja. (Jernej Popotnik)	126
Domov ženimo! (Janko Dolgolesnik)	134
Kaj pravi zima. (J. E. Bogomil)	135

Prirodopisni članki.

Sreča, vzcvela v snegu. (Prof. Fr. Pengov)	13, 36
Pajek. (Francka Zupančič)	65
Lev. (S. Savin)	104

Zemljepisni, zgodovinski in življenjepiski sestavki.

Naši izleti. (Ivan Langerholz):	
I. V Crngrob	11
II. K Svetemu Joštu	61
III. Na Ratitovec	92
IV. V Ljubljano	108
V. Skozi Vintgar na Bled	130
Mali ljudje. (Ivo Ziljan)	84
Iz zgodovine kranjskih trgov (Leop. Podlogar):	
5. Kropa	17, 41
6. Lašče	58, 87, 114
† Papež Benedikt XV.	26
Papež Pij XI.	50
Veličanstvi kralj Aleksander I. — kraljica Marija	76
V spomin † Antonu Kržiču	177
Hrvatski praznik (J. E. Bogomil)	129

Koristni nauki. Drobiž.

Modrost v pregovorih domačih in tujih	22, 46, 69, 94, 117, 138
Drobiž	22, 47, 70, 94, 118, 138
Kako si varuj oči. (F. P—g)	117

Zabavne in kratkočasne stvari.

Naloga. (J. E. B.)	23, 96
Rebus	24, 48, 72, 96, 120
Uganke. (A. Čebular) . 46, 71, 95, 119, 139	
Uganka	71
Besedna uganka (A. Bernard)	72
Zanimiva naloga	119
Rešitve rebusov in ugank 48, 71, 96, 119, 139	

Novi listi in knjige. Razno.

Slovstvo	23, 47, 95, 119
Pripomba, popravek	48, 71, 120

Listnica uredništva 48, 71, 96, 120, 140	
Vabilo na naročbo	24, 140

Slike.

On se vrača	10
Kropa	17
Papež Benedikt XV.	27
Težka pot je to!	33
Moderna punčka	45
Papež Pij XI.	51
Lašče	58
»Ali te imam?«	67
Kralj Aleksander — kraljica Marija . 75	
Jezus — detinskih src prijatelj	83
Boli!	90
Lev	105
Ljubljanski grad in stolna (škofijska) cerkev	109
Kržičev nagrobni spomenik	123
Hrvatski praznik	128
Železnica ob Savi	132

LIST S PODOBAMI ZA SLOVENSKO MLADINO S PRILOGO ANGELEČEK.

Leto 52.

Ljubljana, januarja - februarja 1922.

Štev. 1.-2.

Nikolaj Aleksandrovič:

Med sneg!

To noč ... to noč
kriлатci božji so pripluli,
to noč ... to noč
pa snežca so nam v svet nasuli.

In burja silna, burja mrzla
v poljani se reži:
»Pozdravljena, pozdravljena,
oj zimica srebrna ti!«

— Hej, hej! ... Hej, hej! Med sneg!
Le venkaj, deca, pohitimo
in tam se snežca belega
in zimice poveselimo!

Prijazno res je v sobici,
prijetno za pečjo,
a nič manj ljubko in gorko
nam tam na klanci bo! —

P. Rosegger — Jos. Volc:

Pozdravljeno, dete nebeško!

(Božična molitev.)

Božič, ti si tu; po dolgih žalostnih dneh si vendar spet prišel dol k nam.

Hrepenel sem po tebi kot otrok; kajti jaz sem otrok s sivimi lasmi.

Ali zdaj te čujem, da šusliš v teh vršičih; med tvojim sladkim, gorkim dihom plapolajo lučce svetega drevesca božičnega.

O, pozdravljeno, ti nebeško dete! S solnčnimi svojimi očki prosevaš težke meglé, ki se kar nočejo dvigniti v tej dolini solznih rosá.

Jaz bi te pogrel na svojem srcu, ali bojim se: človeških strasti divji plameni bi znabiti opalili tvoje kodrave lasce. Vem, ti si navajeno večne pomladi milih dihov; otrok Bcgov, pri tebi doma mora biti lepo.

Večkrat čujem, kako tiho zveni v višavah, kot zvonjenje in pozdravljanje od zgor.

In tedaj me zgrabi domotožje, in kakor izgubljen otrok v noči kličem in po ta iščem k bivališčem božjim.

Povej mi, povej, ti ljubi poslanček nebeški, kako ravna góri tvoj Oče, večni Gospod?

Skoraj bojim se, da nas je Oče pozabil; gledam namreč, kako vse božje izginja na svetu kot solnčni žarki pred hudo uro

Veselje nad pravico nam je umrlo in čista dobra volja.

Umetnost brba po prahu, delinja srca ginejo.

Ko bi ti ne prišlo od časa do časa, o sladko, sveto dete, steza med nebom in zemljo bi podivjala čisto.

Mene pa tako žeja po novicah od zgor, kaj li delajo ondi v deželi večne ljubezni vsi dragi, ki so nas zapustili.

Moja mamica zvesta; davno je že blezo dospela tja na berlah bolečnih.

Bila je skoro slepa; vendar polí tja — to vem — ni izgrešila.

Kako ji gre? Li vedno še peva popevke vesele? To vem, da angelci poslušajo in se smejejo! Kakšna reč je to bila, ko je pripovedovala in pela! In modro se je držala, saj čisto gluha je bila tudi in svojega lastnega pevanja in razodevanja — tako sodim — sama ni čula. In še to naj-vprašam: Ali imate koga bolnega v nebesih?

Če ne more streči bolnikom, mamka moja, in čuti cele noči in skrbeti in si od ust pritrgavati, jaz mislim, ni srečna.

No, pa je gotovo.

Ali to ji povej, aa ima zdaj na svetu unučke srčkane; tisti-le, ki danes vriskajo okoli lučic tvojega drevesca, o dele božje. In to povej mamici: pozdravljamo jo.

Potem si ti, dete božje, gotovo že tudi srečalo žensko lice, majniško mlado in angelsko ljubko; težko si verjelo, da je bilo rojeno na svetu.

V družbi najčistejših in najbolj blaženih, med zvestimi, žrtvoljubimi dušami si je videlo.

Ti se smehljaš, božje dete, videlo si jo pluti v beli obleki, z mirto pretkani.

Nje obraz, tako nežen ko črešnjev cvet — ona je bila! — in oči, tako mile in globoke — se li ni v njih še zrcalila podoba soproga in otrok?

Ti si jo srečalo v deželi nebeški, kako je znabiti pohajala samši v tihih gajih in čakala.

Saj takrat šele, ko bodo pri nji mož in otroci, bo vesela šla v večno blaženost.

Ta žena, moje dete nebeško, ko se vrneš domov, te bo uprašala s solznim smehljajem, kako je kaj bilo, ko si postavilo božično drevesce vriskajočim otrokom v osirotelo hišo?

O povej ji, kako nam nanovo vzcviata v teh mladih dušah prezkodaj zvenelo veselje tega svetá.

In to ji povej, kako sem srečen v teh malih, in kako srčno se ji zahvaljujem.

In da še vedno plakati moram — o poslanec ljubezni — tega ji ne povej.

Cvetko Gorjančev:

Čudna svatba.

Nocoj pa, nocoj pa zvezde žaré,
kot o póroki zlati sveče goré:
saj k póroki Zima-nevesta
in ženin-Sneg gresta.

In ž njima so ptičice-drúžice
in cvetke kráj ozke stružice
in Mraz-svečenik dolgobradi
in cerkev — na širni livadi.

Pa to je svatba čudna nocoj:
ptički se s svojo krvjó gosté
in cvetke vse pomorjene ležé
na svatbi tej čudni nocoj!

Andrej Theuriet-Kristina:

Pravična botra.

gozdnih Argonih, deželi lovcev, starih steklarjev, drvarjev in drugih gozdnih prebivalcev, vedó veliko lepih pripovedk, ki služijo v to, da si z njimi ljudje krajšajo dolge zimske večere od Vseh svetih do cvetoče Velike noči.

Ljudje, ki prenašajo ondi les in oglje na hrbtih svojih mul preko gozdnih sotesk, prenašajo hkrati tudi bajne zgodbe po dolinskih vaseh in jih odlagajo zvečer po gostilnah ob visokem ognjišču, kamor se hodijo gret in kjer pokade kako pipico tobaka ob kozarcu vina. Med drugimi evo naslednje zgodbe, ki sem jih slišal ob takem ognjišču pri »Zlatem solncu« v neki decemberski noči, ko se je sneg kopičil na okna in zametaval ceste.

* * *

Nekdaj je živel rešetar. Rešetarji so rokodelci, ki stanujejo v gozdu ob kupih lesá in izdelujejo ondi razne potrebščine iz bukovine ali javorine, n. pr. žlice, lesene zajemalke, lesene sklede, rešeta in druge lesene posode, da jih potem prodajajo kmečkim gospodinjam. Ta posel ne prinaša dosti dobička, in ob njem se nihče ne valja po zlatu. Naš rešetar, ki mu je bilo ime Makvarij Dudu, je imel mnogo truda, da se je pretolkel od enega konca leta do drugega, posebno še, ker se je oženil s hčerko nekega gozdarja, ki mu za doto ni prinesla nič drugega kot dvoje rok in dvoje lepih oči. Po preteku enega leta je pa imel debelega dečka, ki je bil zelo močan in živ ko veverica. Tedaj si je mislil Dudu: »Če ne morem dati otroku ničesar, mu moram preskrbeti vsaj krstno botro, ki ga bo ščitila in mu stala ob strani, ko mene več ne bo. Toda predvsem velja, da bo oseba, ki mu bo dala ime, pravična, poštena in odkritosrčna; kajti le osebam takih lastnosti človek lahko zaupa.«

Ko se je odločil, je zapustil svojo kočó in se napotil preko gozda. Ko je koračil ob »Visokem jezdišču«, je videl, da se mu bliža gospa, oblečena v rdečo obleko in ogrnjena z modrim plaščem. Imela je na glavi krono iz umetnih rož in je nosila zlat relikvijarij v svoji roki.

»Dober dan, dobri mož,« mu je rekla. »Kam pa greste tako zgodaj?«

»Grem, gospa, da poiščem botro svojemu novorojencu.«

»Res? No dobro, li hočete mene? Na razpolago sem vam.«

»Najlepša hvala, dobra gospa; samo pošteno in pravično osebo hočem imeti.«

»Onda vzemite mene; ne bo vam žal ... Sveta Heloida sem, patrona vaše fare.«

»Sveta Heloida? ... Vi da ste pravična oseba? — Ne, ne, dobra gospa, ne morem vas vzeti!«

»In zakaj ne?« vpraša svetnica razočarana.

»Zakaj ne? Takoj vam povem. Postavili so vas v lepo kapelico v naši cerkvi, da bi bili zaščitnica vasi, da bi delili dobrote poštenim in gledali na prste ničvrednežem. Mesto tega se pa ravnaté le bolj po svoji volji. Po tem, če ste dobro ali slabo razpoloženi, razdeljujete na desno in levo svoje ljubeznivosti in grejete nje, ki vas prosijo mraza, in dajete dežja njim, ki prosijo solnca. Pozabite pa ubogega reveža, ki dela ko živina, in dajete prednost brezdelnežem, ki ne vedó kaj početi s svojimi desetimi prsti ... Ne, to se meni ne zdi pravično, in vi ne boste botra mojemu fantu. Brez zamere, pa z Bogom!«

In Dudu je obrnil po teh besedah svetnici hrbet in šel dalje ob bregu reke Klauon. Ko se je bližal steklarnici, je zapazil na trati, polni dišečih šmarnic, mlado gospo v beli in zeleni obleki. Imela je poln predpasnik cvetic in bila lepa ko majniško jutro.

»Kam pa greste tako hitro, dobri mož?« je zaklicala.

»Iščem botre svojemu novorojenemu dečku.«

»Ali hočete mene?« mu je rekla uslužno. »Srečna bom, če vam zamorem usreči.«

»Dal Toda ... iščem poštene in pravične ženske ... Ne, da bi vam zapovedoval, toda povejte predvsem, kdo ste.«

»Jaz sem kraljica Venera ... Jaz dajem lepoto in ljubkost človeškim otrokom. Dajem jim tudi to, kar je na svetu najboljše: ljubezen.«

»Potem vi že niste prava ženska, ki jo iščem.«

»Zakaj vendar ne, predrzneš?«

»Zakaj? ... Ker niste pravični ... Vi dajete ljudem lepoto, tudi takim, ki imajo dušo črno ko dimnik; delate pa tudi grde in pohabljene uboge reveže, ki so polni lepih čednosti ... Kar se tiče ljubezni, mi pa dovolite, da vam povem, da jo sejete brez razsodka v srca. Ne poznate ne pravičnosti ne razsodnosti ... Hodite svojo pot, lepa gospa; ob našem ognjišču se vi ne boste grelil.«

»Kakšna klada!« je zamrmrala gospa Venera in zmignila z rameni.

Dudu je šel dalje in dospel do vzhodja hriba Furš, ravno pred kamen, kjer so obešali hudodelce. Tam je srečal staro ženo, resnega obraza. Nosila je očali in hodila s premišljenimi koraki; v eni roki je držala tehtnico, v drugi pa slonokoščeno paličico.

Gospa je opazovala Duduja preko svojih očal in ga vprašala z rezkim glasom:

»Hoj! Dobri mož, kam?«

»Iščem botro svojemu fantu, ki se je pravkar rodil.«

»Botro? ... No, dobro, poslušaj: Všeč si mi, in pripravljena sem, da držim tvojega fanta nad krstnim kamenom.«

»To je vse preveč časti zame!« odgovori previdno rešetar. »Toda en trenutek! ... Kdo ste? Predvsem potrebujem pravične ženske.«

»Kot nalašč! Boljše nisi mogel zadeti. Jaz sem Pravica sama.«

»Pravica? O dobri Bog!... Torej vi ste, ki predsedujete sodnim stolom, da razsojate pritožbe tožiteljev? Vi ste, ki obsojate obtožence, ali jih pa izpuščate bele ko sneg?«

»To sem jaz!«

»Dovolj! Midva se ne bova botrinila... Zdi se mi, da vi kljub svojim očalom ne vidite dostikrat jasno... Večkrat pošljete kakega nedolžnega na morišče in izpustite krivičnega. Večkrat tudi, pravijo, zaidejo v nemilost ljudje, ne ker so se pregrešili, ampak ker ne mislijo tako ko vi. In to imenujete pravico? Ne, ne in tisočkrat ne! Vi niste botra, kot jo jaz rabim! Ničesar skupnega nočem imeti z vami!«

»Potepuh! ti zabavljaš pravici...? Čakaj, takoj ti pokažem...«

Toda Dudu je imel dobre noge in bil je že daleč. Medtem, ko je bežal, pa je zašel s ceste na travnik in trčil z glavo ravno ob zid pokopališča.

V tem hipu pa je zagledal, kako se dviga proti njemu žena, oblečena v belo tančico in s koso na ramí. Tančica ji je pokrivala obraz. Ko je šla, so rezko klopotali njeni udje, kot bi padala toča na streho, in s hripavim glasom je zakričala rešetarju:

»Tovariš, kam tako hitro?«

»Iščem botro svojemu novorojencu.«

»Ali hočeš mene?«

»Veš... Iščem žene, ki je pravična.«

»Nikjer ne boš dobil bolj pravične, kot sem jaz.«

»Vsak mi pravi tako. — Kdo ste?«

»Smrt.«

Dudu se je nekoliko zamislil in nato odgovoril:

»Res, da, vi ste pravični, in nihče nima prednosti pri vas! Mlad ali star, bogatin ali bosopetec, berač ali gospod, princ ali kmet, vsakega pograbite, ko je ura, brez razlike. In ne solze ne kriki vas ne morejo omehčati, in nič vas ne podkupi, ne obljube zlata ne srebra. Vi potrkate na vsaka vrata. In ko ste zaveleli: »Stopaj!«, je treba iti. To drži, res, vi ste pravični, in človek se lahko zanese na vas... Moja ljuba, vi boste botra mojemu dečku. Pojdite z menoj!«

In Dudu se je napotil proti svoji koči, roko v roki z botro, ki jo je izbral svojemu sinu.

Smrt je držala malega nad krstnim kamenom, in po krstu so imeli v koči veliko gostijo, kjer so jedli mnogo slaščic in spili veliko steklenic belega vina in se razveseljevali do pozne noči.

Preden se je poslovila, je rekla smrt Duduju:

»Pošten človek si, toda zdiš se mi premalo bogat in posel imaš, ki ti ne daje zaslužka. Ker sem sedaj botra tvojemu fantku, in ker mi zaupaš, hočem, da nekega dne tvojemu dečku ničesar ne bo manjkalo. Zato te

naučim posla, ki ti ne bo povzročal kaj truda in ki ti bo donal dosti denarja.«

»Katerega neki?« je vprašal Dudu začuden.

»Posel zdravnika.«

»Jaz zdravnik? Toda ne poznam ne *a* ne *b* in niti podpisati se ne znam.«

»Ne vznemirjaj se radi tega! Glej, takole stori: Ko boš poklican h kakemu bolniku, poglej najprej na konec postelje v gube za grinjala. Če me ugledaš tam brez kose, si lahko gotov, da bo bolnik ozdravel. Takrat mu zapiše, kar že hočeš, čeprav čiste vode — ozdravil ga boš. Če pa zagledaš v senci mojo koso, vedi, da ni za bolnika nobene pomoči več. Poklicati treba notarja in duhovnika.«

Rečeno, storjeno. Ko je smrt odšla, si je kupil Dudu črno suknjo, štirioglato čepico, in iz bivšega rešetarja je postal zdravnik. Ni mu manjkalo uspehov: čimdalje bolj pogosto so ga klicali, in začel je tipati žile bolnikom. Po pomoči svoje tovarišice Smrti se ni zmotil nikdar, in če je rekel: Nič nevarnega ni, ozdravili bomo tega moža — so bili ljudje gotovi, da se bo bolnik izmazal. Zato so hodili Duduja klicat trideset milj naokoli, in imel je tem več uspeha, ker so bila njegova zdravila preprosta, in so jih bolniki lahko brez težave zauživali. Zdravil je namreč s čisto vodo. Kljub temu pa je postal slovit radi svojih razpoznav, plačevali so njegove obiske z lepimi luisdorji, in v nekoliko letih je postal milijonar.

Njegov deček je pa rasel, da se je kar videlo, in se razvijal na vse strani. A Dudu se je staral, in njegovi lasje so siveli. Od časa do časa, ko so jo vodili opravi ki mimo, je Smrt prekoračila gozd in obiskala svojega botranca. Dudu si je sezidal grad na gozdni planoti. Takrat so vrgli petelinca čez ponev, pili najboljšo vino in razdrli kako veselo.

Nekega dne je rekla Smrt zdravniku:

»Kadar grem mimo tega kraja, vselej obiščem tudi tebe; ti pa nisi bil še nikdar pri meni... Treba je vendar, da me enkrat obiščeš.«

»Nič se ne mudi!« je rekel Dudu in se grenko nasmejal. — »Vselej bo prežgodaj, kadar vas bom obiskal. Nimate navade, da izpuščate ljudi, ki so prestopili vaš prag.«

»Umiri se! Ne bom te vzela prej, nego bo bila tvoja ura... Saj veš, kako sem pravična!... Ne boj se torej in pridi enkrat na kosilo k meni.«

* * *

Nekaj dni zatem se je bivši rešetar odločil, da obišče botro svojega sina. Počakal jo je ob robu gozda, kjer je morala mimo, in skupaj sta odšla. Smrt je prekoračila s svojim gostom razsežne puščave, tihe gozde, brezdna polna skal in gorska slemena, deželo, po kateri Dudu ni še nikdar hodil. Tako se je zgodilo, da je imel zdravnik vse razbite noge, ko sta prišla do gole pustinje ob pobočju visoke gore, in skoro ni mogel

več dalje. Končno sta zapazila ob robu pustinje neke vrste grad, ki je bil ves črn, obdan s starim zidom, porastlim z bršljanom.

»Doma sva!« je déla Smrt in potrkala na vrata.

»Ni prezgodaj!« je zajecjal Dudu, kajti njegove noge ga niso mogle več nositi.

Ko sta vstopila, je pogostila gospodarica hiše svojega gosta z imenitnim kosilom, kjer ni ničesar manjkalo. Potem pa, ko sta se dobro najedla, ga je peljala Smrt na konec neke dolge dvorane. Ondi so se odpirala okna na širok, obzidan prostor, kjer je bilo tisoče in tisoče gorečih sveč, pritrjenih na zemljo. In ker se je znočilo, so te mirijade sveč plapolale, žarele in se tresle v temi. Bile so med njimi dolge, krajše in prav kratke. Nekatere so dajale le slabo, medlo luč, druge pa razširjale živahno svetlobo. Dudu je obstal ob tem pogledu kot začaran, nato pa vprašal svojo gostiteljico:

»Vsi dobri svetniki, kaj naj pomenijo vse te lučce?«

»To so luči življenja!« je odgovorila Smrt.

»Luči življenja...? Kaj menite s to besedo?«

»Tako j boš razumel! Vsak zemljan ima tu svojo svečo, na katero je navezано njegovo življenje.«

»Glej kak opravek!« je vzkliknil vmes Dudu. — »Toda vse te sveče so različne. Nekatere med njimi so velike, druge majhne; nekatere gore živahno, druge komaj še brlé.«

»Hej da! Tako je tudi v človeškem življenju. Eden začne rasti, drugi je v moči svojega življenja, tretji je na tem, da ugasne. Vsak dan se otroci rodé in starci mrjejo.«

»Razumem!« je zamrmral Dudu, ki je čutil, kot bi mu gomazili mravljinici po hrbtu. — »Glej tukaj svečo, ki ima tako lepo prihodnost!«

»To je sveča nekega novorojenca.«

»In ta tukaj, ki gori ko trideset bakelj?«

»To je sveča mladega moža dvajsetih let.«

»Povejte mi vendar, tovarišica,« reče bivši rešetar in se popraska po glavi — »rad bi videl svojo... Kje je?«

»Tukaj, ravno pod teboj!«

»Oh! To ni mogoče!« zajecjla Dudu in obledi. Ta stenj je že skoraj porabljen... Ugasnila bo!«

»Kajpak, moj ubogi tovariš; samo tri dni boš še živel.«

»Kako! Kako...? Samo tri dni...! To ne more biti... Smrt, dobra prijatelja sva, ali ni mogoče kako popraviti te stvari? Ker ste gospodarica tega kraja, bi morda lahko podaljšala mojo svečo s tem, da vzamete malo voska oni-le sveči, ki je tako dolga, in ga daste moji?«

»Nemogoče! Ta sveča, ki je tako dolga, je ona tvojega sina. Če bi storila to, za kar me prosiš, bi ne bila pravična... Saj vendar veš, da sem pravičnost sama.«

»To je res!« je zasopihal nesrečni Dudu in pobesil glavo.

»Vse, kar morem storiti zate, je to, da te še nekoliko postaram, da boš imel manj strahu umreti.«

In reš! Ko je prišel Dudu domov, je bil tako star in izdelan, da je takoj, ko se je dotaknil praga svoje hiše, padel po stopnjicah ko kup pepela in prahu, ravno v trenutku, ko je ugasnila njegova sveča v gradu Smrti, pravične botre.

J. E. Bogomil:

Vrnitev.

Tunak je bil, čil in čvrst, ko je šel v tujino. Benkov Lovro namreč. Šel iz vzroka kakor sto in sto drugih: domovina mu je bila preozka in prerevna. Želel je videti svet; hotel je ujeti srečo.

Zato je šel. Najboljše svoje moči je potem porabil v tujini: na Ogrskem, na Nemškem, v Ameriki. A povsod trud in reva.

Sreča, da je še živ! Sedaj se vrača, onemogel starec. Nima več dovolj moči, nima gibčnosti, ne more se kosati z mlajšimi tovariši. Sevé, tujina je pisana mati, zato ga več ne mara, zato ga, onemoglega, vrača domovini, pravi materi, v naročje.

Vrača ga. A hvaležen je, da ga vsaj vrača. Neštetokrat je hrepenel po domu, po domačih bregovih, po rodni koči; spomin je romal tolikrat nazaj na domače trate in pašnike, in uho je želelo, da sluša domače glasove in domače zvonove. V sanjah je hodil okrog doma, srečaval znance, stiskal jim roko, smejal se in šalil z njimi. A ko se je na tuji zemlji prebudil, je spoznal prevaro, in v srce je legel jad.

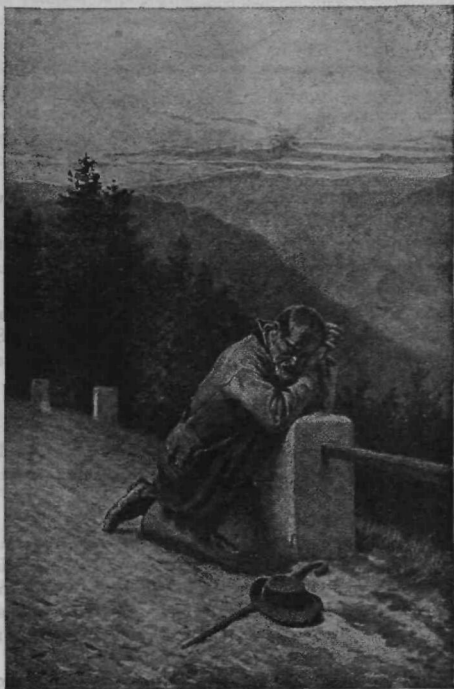
A ni sanjal o domovini sam. Z njim je hrepenelo in sanjalo o domovini stotero rojakov iz vseh krajev slovenske domovine. Hrepeneli in sanjali so, dokler jih ni podsula zemlja v kakem samotnem rudniku, dokler jih ni potlačila kruta bolezen, dokler se niso izgubili v valovanju velikih mest... A domovine niso več našli tod, pač pa hladen grob. In pozabljen grob...

Glej, on se vrača. Že je na domačih tleh. Iz grobov pozabljenosti vstajajo mladi spomini. Tam za tistimle robom je izgubil Lisko, ondi doč v dolini je zaspal na paši, in krave so prišle domov brez pastirja.

In tamle! Križ stoji ob cesti. Malo drugačen je danes, kakor je bil one dni: prenovljen je, ves lepši, a ne več tako ljubezniv... Kolikokrat je on prinašal semkaj cvetja, zasajal raznobarveni slak, da bi razveselil Križanega, da bi mu s svojo ljubeznijo polajšal trpljenje. Kolikokrat! Klečal je ob tem klečalu in molil v tistih lepih mladostnih dneh rad in mnogo... Križanemu je prižigal lučko, da bi mu ponoči, v temi, ne bilo dolgčas, da bi grda sova ne upala približati se križu in tu skovikati.

A zdaj se obrne cesta navzdol. Vas se pokaže. Oh, koliko let je že ni videl! Tam pa cerkev na gričku in pokopališče okoli nje, »kjer dragi moji v grobih spé...«

In ondi domača hiša! Še vsa kot nekdam... Okenca se ji svetlikajo kot solze v materinem očesu.

On se vrača.

Ali še kdo v nji misli nanj? Ali bo sprejet v nji ko domačin, ko brat? Ali pa bodo morda že tudi ondi zanj srca nezaupljiva in hladna? Ali bo tudi domovina že mrtva zanj...?

Ob tej misli popotnik vzdrti. Pri obcestnem kamenu se skloni na kolena in roke sklene kakor v molitvi, da bi to ne bilo res.

Ivan Langerholz:

Naši izleti.

Visoko v hribih je naš dom, in veliko sveta vidimo okrog sebe. Mogočne Karavanke gledajo bolj postrani sem na nas, Kamniške planine se pa malokje vidijo tako lepo kakor od našega Svetega Lenarta. Iz daljave nas pozdravlja tudi Limbarska gora s prijazno cerkvijo svetega Valentina, kakor da nas vabi, naj pridemo enkrat obiskat tudi njenega mogočnega priprošnjika. Ali mi imamo svetega Valentina bližje, na sosednjem Jarčjem brdu, zato še ne mislimo kmalu k limbarskemu Svetemu Valentinu. Prav sramežljivo pa pogledujejo gor k nam tudi nekateri dolenski velikani, ki so pa proti Gorenjcem, Storžcu, Kočni in Grintavcu, le pritlikavci.

Visoko v hribih je torej naš dom, in veliko sveta vidimo že okrog sebe. Pa vendar radi še kam drugam pogledamo, da vidimo kaj lepega in koristnega. Kam smo jo ubrali te zadnje čase, naj vam povedo naslednje črtice.

I. V Crngrob!

Bilo je tistega leta, ko nam je nesrečna vojska pobrala zvonove. V nekaterih zvonikih je zvonenje popolnoma obmolnilo, v drugih je pa cingljaj po en sam zvon ali zvonček in oznanjal svoj dolgočasni: bim—bom—bom. V šoli smo se tedaj menili o romanjih in o božjih potih. Naštevali smo nekatere domače božjepotne cerkve: Brezje, Bled, Sveti Jošt, Šmarna gora, Velesovo...

In takrat smo prišli na tebe, skoro od vseh pozabljeni Crngrob. Otroci so zvedeli, da v tvojem zvoniku visé še vsi zvonovi, in v živih besedah se jim je razložilo, kako lepo pesem pojó ti prekrasni Marijini zvonovi.

Pa je zašumelo po šoli, oči so se zabliskale, jeziki so se zganili, in ni jih bilo več mogoče obdržati za zobmi: »Pojdimo tja!«

»Ni mogoče, je predalet za vas.«

»O, bomo že prišli, saj smo mladi!«

»Pa za hrano bo trda, jesti ne bomo nič dobili.«

»I, saj bomo s seboj vzeli!«

»Pa je škoda čevljev, ko je usnje tako drago.«

»Bomo pa bosí šli!«

Takó torej! Pa se jih človek odkrižaj, takih otrok! Prav kakor tisti svat, ki je sam sebe povabil na ženitnino. Vrata so mu zaprlí, on je pa pristavil lestvo in prišel skozi dimnik na svatovanje. Povedali so mu, da so veseli, ker je prišel, a žal jim je, ker mu ne morejo postreči, češ, da pri hiši ni več na razpolago nobene žlice. — »O, saj sem jo prinesel s

seboj!« je odgovoril vsiljenec. Tako se tudi naši izletniki niso dali odpraviti. Niso odjenjali, pa niso. Vsak izgovor so pobili.

»Peš je res predaleč in pa prevroče,« jim je njih vodnik še dopovedal.

»Bomo šli pa zjutraj zgodaj, ob štirih!«

»Dobro, pa pojdimo!« In zgovorjeno je bilo. Njih vodnik sem imel biti namreč jaz, njih učitelj.

Trdno sem bil prepričan, da bodo zjutraj ob štirih še vsem godli angelci. Lejte, pa jim niso! Nad osemdeset nas je bilo. Precèj, kaj? Zbirališče za gornji del je bilo pri cerkvi. Že do cerkve jih ima kakih petnajst — debelo uro hodá. Kdo bi mislil, da pridejo...? Ne bo jih...! In prišli so... Vsi so prišli, prav vsi! Celo dobro obloženi z jedjo in deloma s pijačo. Seveda s kavo, hruševko, čajem — za en dan.

»Ali verjameš, da nisem celo noč zaspala?« je pripovedovala zgovorna Podgrivarska Micika svoji tovarišici. »Tako sem se bala, da bi me ne poklicali!«

Pa je bilo še več takih Micik... A tudi med dečaki je bilo mnogo takih, ki so noč prebdeli. Aj, ljuba radovednost, koliko moraš trpeti!

Po dolgem korakanju na prašni cesti smo zavili v Stari Loki na stransko pot, ki naj nas dovede k cilju. Zunaj vasi nas je najprvo pozdravil crngrobski zvonik, cerkev sama pa se je skrivala za mogočnim, s smrečjem zaraslim gozdom. Crngrobski zvonik je pa junak, da malo takih! A iz daljave se ti zdi vseeno majhen. Če je pa že zvonik majhen, pa tudi cerkev ne bo kdové kako velika. Tako je pravilno sklepala modra glavica Gabrške Francike. Z vso skrbjo me je vprašala: »Ali bomo mogli vsi v cerkev?«

»O vsi! Še dvakrat, trikrat, desetkrat toliko vas lahko gre v to crngrobsko cerkev.«

»E, saj ni mogoče!«

»Le počakaj, boš videla!«

Še dvakrat se nam je skrila cerkev v gozdovih, preden smo stopili prednjo in pred njen visoki zvonik.

»Aaaa — oooo —!« so bili slišati vzkliki začudenja. Ko je pa veliki zvon zapel svojo pesem v resnem, počasnem, močnem in veličastnem glasu, je marsikateri izmed naših romarčkov plašno odskočil: takega glasu še ni slišal. In ko smo po končani sveti maši šli obiskat zvonove v zvonik, je bilo zopet marsikoga strah te višave v zvoniku, pa se je rajši vrnil na varna tla.

Kakšna je pa cerkev?

Stara je. Spodnji, starejši del šteje gotovo nad osemsto let. V tem delu visi pod obokom velikanska kost. Kdor jo vidi, vsak jo občuduje. Kako je prišla ta kost semkaj, nihče ne ve. Ljudstvo pripoveduje, da je to rebro »ajdovske deklice«, ki je pomagala zidati crngrobsko cerkev.

Tisti del cerkve, kar ga je od zakristije naprej, je pa malo mlajši. Pa je vseeno star že blizu štiristo let. Tudi častitljiva starost!

Zunaj cerkve kažejo tudi odtis podkve turškega konja. Pripovedka pravi, da je Turek šel v Crngrob. Hotel je, da bi njegov konj zobal oves na crngrobskem oltarju in da bi pil iz cerkvenih kelihov. Marija pa je ošabneža kaznovala; preden je prišel do prižnice, se je vdrl v tla.

V prostorni lopi in v cerkvi, kjer prihajajo stebri na cerkveno steno, opaziš moški in ženski obraz in pasjo glavo. Ljudje hočejo vedeti, da je to glava tistega roparja, ki je v času, ko še ni bilo cerkve, bil strah in groza vsej okolici. Poleg njega sta njegova žena in njegov pes.

Čudovito močno je cerkveno zidovje. Kakor bi bilo sezidano za večnost.

Naravnost krasen je razgled po prostrani ravnini obširnega Sorškega polja. Koliko vasi, cerkvá, njiv in gozdov tja do ponosnih gorskih velikanov! Kdo bo vse to naštel in preštel!

V senci mogočnega zvonika pod orjaško podobo sv. Kristofa smo slednjič použili skromno kosilce, potem pa odšli v Staro Loko, ogledali si starološko cerkev, nato pa še kapucinsko, nunsko in mestno farno cerkev v Škofji Loki. Proti večeru smo se pa vrnili zopet domov.

Bili smo res trudni, zakaj mi smo hribovci. Ne čudite se! Hribovca bolj utruji gladka cesta kakor nerodna gorska steza. Vi, ki prebivate na ravnem Sorškem polju, kar vas je naseljenih po kranjskem in kamniškem svetu, zmajujete znabiti z glavami? Res je pa le, kar trdim. Vas utruji planina, nas utruji ravnina.

Prof. Fr. Pengov:

Sreča, vzcvela v snegu.

Kako ljubko-domače je bilo tisto življenje v dragah in doléh slovenskega pogorja na Koroškem! Visoke smreke so stale v tesni družbi druga ob drugi in dovoljevale le ob najsoparnejšem poldnevu komaj, komaj solnčnemu pramenu, da je osrečil vedno vlažna mahovita tla z urnobežnim poljubom. Noben glas iz pokvarjenega, krivično-samogoltnega človeškega sveta ni prodril v to samoto; vse je bila sama narava; nikjer sledu o človeškem delu. Sive smreke, z dolgo lišajjevo brado, so šumele noč in dan svojo mehko, otožno pesem: »Oh, naglo, naglo čas beži, v neskončno večnost zgine...« Pod njimi je žuborel studenček, čist kot idrijsko srebro, dol s skale in klical med umerjeno šustenje drevesnih vrhov vedro pesem o veseli mladosti in njenih upih za bodočnost.

Nad njim pa so prihajale in odhajale sapice, te večne popotnice, in jadrali oblaki na vetrnih krilih, in se igračkali solnčni žarki po dolgi svoji božji poti skozi vesmir.

Med vse te pisane glasove gozda pa so se oglašali še drugi, ki so prihajali od krilatih bogonadarjenih pevcev, bivajočih v naši grapi. Le-ti so živeli prav prijetno življenje in res niso imeli vzroka, da bi se pritoževali — pa se tudi niso. Čez dan so skakljali in prepevali, hrane so našli dovolj, in kadar so postale zvečer sence še gostejše in samota še bolj sama, tedaj so stisnili glavice pod perje in sanjari o dogodkih svojega malega sveta, dokler se ni dvignil od tal nov somrak in niso naokrog zopet oživeli glasovi gozda.

Med prebivalci tokave je bil pa eden, ki je bil dečák prav posebne vrste. Imel je rdečo, tu in tam rumeno poprskano suknjico, ki ji je bilo videti, kot da jo je podedoval od starih, starih slovanskih dedov, ki so močno ljubili pisanobarvane kožuhe. Sicer je bila pa telesnost tega dečaka precej zatrepana in nerodna. Posebno na nogah ni bil videti kar nič trden — čemu bi bil sicer jemal, kadar je plezal po drevju, svoj kljun na pomoč? A ta njegov kljun — da, ravno on je bil višek posebnosti in nelepote. Druge ptice so vendar nosile svoj kljun lepo čedno in spodobno: gorenjó čeljust položeno na spodnjo; ta pa je polagal rajši obe čeljusti tako čudno drugo poleg druge, da sta moleli v svet kot dve kljuki. Tudi njegov valoviti polet ni bil ravno posebno eleganten, in njegova himna »Gep, gep, gip, gip, cek, cek, cek« najbrž tudi ne bi bila prejela prve pevske nagrade.

In res so se mu smejali drugi ptiči in še prav obilo. Posebno gospa sinica je bila, ki je našemu čudnemu znancu — mislimo namreč k r i v o - k l j u n a — napravila s svojim posmehom marsikako grenko urico. Gospa sinica je bila silno jezična in lahkoživa stvarca; na zunaj ji sicer nisi imel kaj očítati: bila je ličnega staska, lepo se ji je podala črna pečica na glavi — toda njen značaj! Oh, ta je bil pa hudoben in grd kakor značaj naroda, ki se ponaša s tujimi zmagami.

»Krumpež!« ga je nazivala mesto pravilno »krivokljun«. »Kako ste vendar neumni! Zakaj pa ne položite svojih čeljusti lepo skupaj? Kako pač jeste s tem svojim kljukastim nestvorom?«

Mesto da odgovori, potisne krivokljun luske smrekovega storža narazen in vzame brez truda iz njega zrnce, ki ga, četudi trdokorno, vendar dobrohotno ponudi sinici.

»Fej, da mi ponudite kaj takega!« dé sinica. »Mislite li, da bi mogla spraviti dol? Ne, jaz uživam samo pečenko od mušic in mravljinja jajca, oziroma bube, kvečjemu za prikuho še malo solatice od kurjih črevic. Glejte, ta prostaška hrana je druga reč, ki mi ni povšeči na vas.«

Gospa sinica je pokljukala po smrekovem deblu in poiskala hroščka, ki ga je tudi kmalu našla, potem pa nadaljevala v prevzetnem tonu: »Vaša obleka je obledela in po stari modí. Sploh vi ne spadate prav nič v naš napredni čas! Pojdite kam daleč proč ali dajte se pokopati! Ravno zdaj n. pr., v tem krasnem majniku, ko se oživlja ljubezen v grudih vsake ptice, ko stavimo gnezdeca in ustanavljamo družinice, ko nam pojó naši zaročenci posebne pesmi, uglašene prav za nas — pa trkate in plezarite vi, stari godrnjač, mrzlo in brez vsakega zanimanja okoli po smrekah dan na dan

po stari navadi. Povejte mi vendar, vi stara čmerika, ali ne čutite v svojem starokopitnem srcu prav nobene ljubezni do lepotic svojega rodu?»

»Čemu me vedno imenujete starca?« odvrne krivokljun, »saj sem vendar pol leta mlajši od vas in rojen šele zadnjo zimo. In zakaj se zdaj ne ženim in ne napravljam gnezda? I no, vsako reč ob svojem času! Vi lahkoživci se pripravljate na ženitve, kadar se vam zljubi; jaz pa čakam, da pride moj čas. Meni je bolj pogodu, da obhajam ženitovanje pozimi, ko je razgrnjen po zemlji ličen, bel prt.«

»Zimsko ženitovanje! No, lepa hvala! Pa nikar si ne domišljajte, da dobite takrat kako nevesto! Pozimi iti k poroki, ha, ha, ha! Katera pametna ptičja gospa bo pa šla v mrzli zimi sedet na gnezdo? To je vendar — oprostite — grda brezobzirnost do ženskega spola in do vaše bodoče dece! Ti morajo vendar v zimskem mrazu zapasti smrti, ali pa morda pridejo na svet takoj v taki staromodni suknji, kakršno nosite vi — kaj?«

»Kaj vas brigajo moje družinske razmere!« zakliče krivokljun, zdaj že vzrujan. »Jaz sem rojen pozimi, pa bodo tudi moji otroci to prenesli, in ženo že dobim — le nikar naj vas to ne skrbi! Seveda pa tako klepetuljo, kot ste vi, že v naprej odklanjam. Oprostite!«

Gospa sinica je hotela prav zlobno odgovoriti, a krivokljun je že dvignil krila in odletel v gostejšo sotesko. Od ondi je bilo čuti le še par nevoljnih vzklikov njegovih.

(Konec.)

Bistriška:

V mraku.

Bele, mehke zvezdice padajo z neba na zemljo. Bogati boršti sanjajo, zakrite poljane sanjajo, in Sava — zelena nevestica — sanja v svoji dremajoči pesmi.

Od neba do zemlje je en sam neizmerno velik bel oblak, ves poln mehkih, neslišnih sanj.

Hu! Mraz je tudi in zima škriplje s svojimi velikimi zobmi.

V sobici je polutema. Skozi zastrta okna sije večerna luč. Tiho se plazi — včasih zapleše na tleh srebrn metulj, pa v trenutku zopet izgine. Od peči sije rdeč žar, toplo bogastvo se usipa po stenah in tleh.

»Tesneje k meni sedi, otročiček!« Drobne ročice se oklepajo mojega pasu, in iz poluteme blesti dvoje globokih luči, dvoje svetlih žarkov — Doričine oči. Boječe se odpirajo mala usteca: »Moja gospodična, prosim, povejte mi kakšno povest!«

Z njenimi mehкими kodrčki se igrajo moji prsti in božajo okroglo glavico ljubljene punčke.

»Otročiček, o čem naj ti povem? O Jezusčku, ki je priplaval iz nebes ali o ptičku-zlatokljunčku, ki skače po srebrnih vejicah in posipa otrokom velike svetle cekine?«

Očesca ji zažaré v prečudni luči, ustka zašepečejo: »O Jezusčku!«

»Na nebu so bile prižgane zvezdice, in po vsej zemlji so zazvonili srebrni zvončki cin-cin, tin-tin. Od vsake zvezdice je bila napeljana do zemlje zlata nitka. Po teh nitkah — vseh zlatih, vseh mehkih — so priplavali angelci. Od največje in nasvetlejše zvezdice pa je vodila nitka iz samih svetlih biserov stkana, in po njej je prav rahlo priplaval Jezusček. Angelci so nosili košarice iz samih belih rož, iz njih so se smejali drobni srčki, priostreni čevlji, okrogle preste, sladki bonbončki — in še vse lepo in dobro, česar prosi Dorica in njeni prijateljki. Sredi mize je postavil Jezusček drevesce, prižgal na zelenih vejicah tisoč lučic, vpletel med nje srebrnih angelskih lasec, posul mehkih piškotov in sladkih bonbončkov. Pod bleščečo smrečico pa leži v zibki lep otročiček — drobne ročice se stezajo, da pobožajo Dorico, in njegove svetle oči jo bodo prav tiho vprašale: »Dorica, kako ti je?«

Drevesce je že postavljeno, luči so prižgane... Takrat bo prav lepo zapel zvonček. Angelci z Jezusčkom bodo spet splavali nazaj v sveto nebo. Skozi vrata pa bo prišla Dorica. V njene očke bodo padle srebrne zvezdice, žametna ličeca se bodo nasmejala, usteca bodo vriskala...«

»Dorica, ali spiš? Otročiček, ali te zebe?«

Iz poluteme zažari vame dvoje toplih lučic.

»Ali mi mamica ne bo nič prinesla iz nebes?«

Nekaj grenkega mi zalije srce, črna roka zgrabi po duši...

»Moj otročiček, mamice ne bo! Ona je nekje daleč, daleč; z angelci se igra in z Jezusčkom se pogovarja o svoji punčki. Poslala pa je ona drevesce in Jezusčka k tebi. Otročiček v zibelki pod drevescem ti bo povedal, da je mamici lepo, lepo tam gori.«

Kodrasta glavica mi je legla v naročje. Zvezdice v očeh ugašajo, rdeča ustka drhté v živem pričakovanju, drobne ročice objemajo moje telo. Otročiček spi, dušica pa sanja o angelcih in stopa z mamico po zvezdnatih dobravah.

Polena v peči pojo svojo trdo pesem, po stenah trepeče rdeč žar. Moje oči zro nekam daleč za umrlo mamico, duša pa prosí blagoslova in sreče Dorici — sirotici. Zdi se mi, da stopa nekdo po sobi; kakor pod rahlimi stopinjami se oglašajo deske. Morda blagoslavlja mamica njeno pot — težko in strmo cesto spečega otročička.

Sneg pada, pada... Bele zvezde se gromadijo na poljanah in po gozdovih. V sobi je prazničen mir, otročiček spi in sanja o angelcih, moja duša pa iskreno molí za beli cvet, za dehtečo rožo, da bi je nikoli ne zamorila slana.

Blagoslovljena bodi tvoja cesta v življenje, o sirota — Dorica!

Leop. Podlogar:

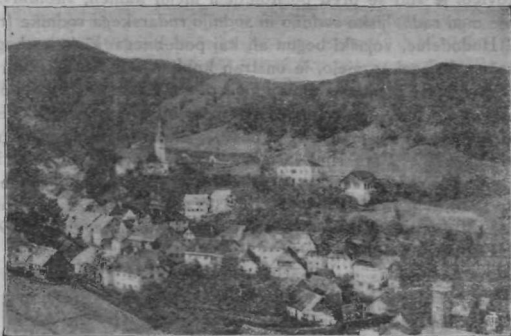
Iz zgodovine kranjskih trgov.

5. Kropa.

(545 m, 892 prebivalcev.)

Ked Kranjem in Radovljico se izliva pri Podnartu v Savo na njenem desnem bregu potok Lipnišca. Ta nastaja iz Preproke (Kropalíce), ki priteka izpod Črnega vrha, in iz Kamenščice, ki priteka iz pogorja Jelovica. Nekoliko pred iztočiščem obeh pritokov v Lipnišco leži trg Kropa.

Kropa je skrita v ozki dolini, potisnjena med precej visoko gorovje. Hiše so druga pri drugi blizu skupaj, nekatere prav čedne. Tu prebivajo

Kropa.

Kroparji. Njih govorica — kdo je ne pozna? Pristnega Kroparja spoznaš na mah po govorjenju, kakor ga tudi Tržičan in Železnikar ne moreta zatajiti. Prebivalci Kroke se pečajo z izdelovanjem žrebljev, verig in drugih železnih izdelkov. Nekdaj je tu cvetela in širom sveta slovela žrebljarska obrt, a dandanes so Kroparji trpini. Vsa obrt je v propadu in blizu na tem, da zaspi.

Starost rudarstva in železne obrti v Kropi se z gotovostjo ne da dognati. Sledovi pričajo, da so topili železno rudo tu že v predrimski dobi. V ljubljanskem muzeju se hrani v Kropi najden denar z galskim napisom »Adna = Adnatus«. Praviijo, da je iz 2. stoletja pred Kristusom.

Ob robovih prostrane Jelovice, v Bohinju, Železnikih, Kropi in Kamni gorici je najti v veliki množini rjavi železovec ali bobovec. Leži

v obliki bobu podobnih gomoljk prav vrhu zemlje, da ga ni treba kopati. Ravno zaradi lahke dobave so postavili po teh krajih topilnice že v najstarejših časih. Veliki kupi prastare žlindre še izza predrimske dobe nam kažejo, kod so stale prastare topilnice in peči na veter. Topili so rudo tudi Rimljani do razsula cesarstva.

Kupi stare žlindre, znamenje starih topilnic, so se našli v Jelovici na senožeti »Cutov laz«¹, tričetrt ure od Krope pod Planino.

Prve zanesljive podatke o kroparskem železarstvu pa imamo šele iz sredine 16. stoletja. Leta 1550., 3. januarja, je izdal Ferdinand I. poseben rudarski red za Kropo, Kamno gorico in Lipnico.

Leta 1575., 23. februarja, je izšel v Gradcu nov rudarski red v 36 členih. Graščaki so tedaj izgubili sodno oblast nad fužinarji, rudarji in oglarji. Fužine so dobile lastne sodnike, ki so sodili v vseh pravnih in kazenskih zadevah; tudi hudodelstva: rop, umor, požig i. dr. so spadala v njih področje.² — Četrt ure od Krope, kjer se odcepi kolovozna pot na Brezovico, je stal še pred polstoletjem mejni kamen, »konfin«. Ta je delal mejo med radovljiško sodnijo in sodnijo rudarskega sodnika (rihtarja) v Kropi. Hudodelec, vojaški begun ali kaj podobnega, ki je na begu pred biriči srečno dosegel to mejo, je onstran konfina lahko osle molil preganjalcem, poslanim za njim iz Radovljice. Niso ga smeli prijeti, prišel je pred sodnika v Kropi, če se slučajno ni izmuznil tudi temu.* Kamen je še ohranjen. Nahaja se v Zgornji Kropi in služi za podlago železne ograje pri kapelici. Ima napis: Vera sunt insignia iurisdictionis Cropsensum in tempore adventus Caroli VI. elevata. Slovensko: Pravo znamenje sodne oblasti Kroparjev, postavljeno ob prihodu cesarja Karola VI. Napis je kronogram in ima v sebi dvakrat letnico 1728. Meseca avgusta tega leta (29.) se je mudil Karol VI. v Ljubljani.⁴

Še starejša letnica se je našla v bajerju, ki je gonil spodnjo fužino. V kvadrast kamen je bila vklesana letnica 1558. Deset let pozneje se omenjata v Kropi že dve fužini.

Zapisniki rudarskega sodišča so nam ohranili tudi imena kroparskih fužinarjev. Ti nam pričajo, da so postavili fužine Italijani. Pozneje so prešle v roke domačinov.

Leta 1569. se omenjata Mazol in Gasperini. Omenjeni pa naj bodo tu še drugi fužinarji: Ažman (1797), Benko (1724), Bodljaj (1724), Bizjak (1794), Brtoncelj (1808), Erjavac (1676), Farger (1686), Gatti (1711), Gestrin (1674), Globočnik (1739), Guzelj (1588), Hafner (1807), Jalen (1801), Kristan (1766), Knafel (1799), Legat (1751), Lukman (1768), Mertel (1690), Notar (1588), Plavec (1669), Poltar (1673), Potočnik (1739), Reja (1569), Rauter (1690), Rabič (1790), Rotar (1674), Šolar (1569), Štular (1748), Semen (1748),

¹ Argo VI. 176.

² Valv. III. 383.

³ Argo 1899. 59.

⁴ Argo 1899. 59.

Šlibar (1797), Tacol (1688), Toman (1698), Valant (1733), Žigon (1688), Zupan (1795), Žvab (1676).

Po postavi, ki je bila izdana leta 1759., 14. februarja, so bili rudarji prosti vojaške službe. To je vleklo moško mladino na fužine. Čuda ni, saj je moral nositi v oni dobi vsakdo vojaško suknjo, dokler je bil za rabo, do onemoglosti. Vse je torej tiščalo v fužine in rudokope. Leta 1780. je delalo okoli 800 takih delavcev v Kropi. Da to ni bil cvet mladine, si lahko mislimo. V takem ozračju je kroparska mladina podivjala. Domači sinovi so nagajali staršem na vse mogoče načine. Fužinar Janez Šolar je naznanil vojaški oblasti svojega sina Antona, češ, da ga ne more krotiti. Prosil je, naj ga vtaknejo v vojaško suknjo.

Dvorni dekreti iz leta 1780. in 1793. so oproščali vojaške dolžnosti tudi oglarje in drvarje. Te predpravice so se v obili meri zlorabile. Fužinarji so vpisovali za lepe denarje med rudniške delavce mladeniče, ki jim ni dišala vojaška služba. Napravljali so jim izkaznice, s katerimi so se izvili vojaškim naborom in z njimi brez skrbi klatili po svetu. Leta 1797. je obsodilo novomeško okrožno sodišče tri take delodajalce: fužinskega ravnatelja, delovodja Jerneja Svetina in lesnega delodajalca Valentina Zima. Odsedeti so morali tri dni v temnici, potem pa delati osem dni na cesti, vklenjeni v železje, kakor izgnanci v Sibiriji. Za slovo so jih povabili še na sodnijsko dvorišče, kjer so naštel vsakemu po dvanajst težkih palic na plat, kjer hrbet izgubi svoje pošteno ime.

Kroparski rudarski »rihtar« se je vsled te obtožbe pritožil na delno predsedništvo, češ, da je poseglo novomeško sodišče v njegove predpravice. V Ljubljani so pa prvo obsodbo potrdili, »rihtarju« pa namignili, naj lepo molči, da ne pride v hujše obsojenje. Šepetalo se je namreč, da si je tudi »rihtar« polnil svoj mošnjček s pomočjo takih manipulacij.¹

Francoska vlada (1809—1814) je naredila konec tem svoboščinam. Vpeljali so se vojaški nabori, ki so ostali tudi po odhodu Francozov. Lepo vpeljana in razvita obrt je začela vidoma propadati. Benečani so znali vse tako obrniti, da so se začele zaloge v Kropi prazniti. Dečavci so začeli poneverjati železo in žreblje. Začeli so tihotapiti blago v Italijo, kjer so delili tihotapcem premije v obliki pogubonosnega alkohola. Ker je tedaj primanjkovalo v Kropi živeža, so vabili Benečani kroparske delavce v Italijo. Obljubovali so jim dobro plačo in po ceni živež. Vlada je uvidela, da namerava Benečan Kropo uničiti. Odprla je Banat in dovolila prost izvoz živil. Do »laške vojske« sredi preteklega stoletja je bilo žrebljarstvo v Kropi vendar nekako pri moči. Po blago so hodili trgovci od blizu in daleč. Pa tudi domačini sami so raznašali te izdelke daleč na okoli. Odhajali so z doma navadno vsi ob istem času. Še danes pripovedujejo, da je zapel »navček« (mrtvaški zvon) ob takih prilikah; marsikateri Kropar se res ni več vrnil iz tujine.

¹ Argó 1899. 18.

Kakor Bohinjci čez Bačo so tovorili Kroparji čez Jamnik, Selca in naprej na Goriško, Videm, Čevdad in še dalje v Italijo. Ko so se vračali proti domu, so se sčakali med potom na dogovorjenem kraju in potem skupno potovali domov. Otroci so jih hodili pričakovat k Sveti Soboti pri Jamniku, ko so slutili, da se skoraj vrnejo. Tovorniki so privezali ob povratku konjem zvonce. Kakor hitro so otroci začuli zvonce, so se spustili v diru »v globeli« (strma pot od Jamnika) in hiteli pravit domov, da »že gredó«. Nihče ni vprašal, kdo — vse se je zganiło: matere so pristavljale v velikih loncih gnjati in klobase, deklice so pripravljale kruh in bobo, možje pa so jim šli naproti. Ko so tovorniki došli, je bilo vse židane volje. Prinesli so domov riža, fig, nakita, mezlana — posebno čislano blago za žensko obleko. Dobro rejena mošnjica pa se je iznebila ob tej slovesnosti tudi marsikaterega novca, ki je napravil svojo navadno pot tja, kjer »Bog roko ven moli«.

O tržnih privilegijih Kroke nam ni bogve kaj znanega. Leta 1843, 28. majnika, je potrdil cesar Ferdinand (1835—1848) Kropi dva semnja, in sicer na dan svete Marjete in svetega Lenarta. Ti semnji so pač stari, je žal, da se s tozadevnimi viri danes Kropa ne more izkazati. Znano pa je, da so že leta 1547. prosili Kroparji višjo komoro v Gradcu za dva semnja, in sicer enega na nedeljo po sveti Marjeti (13. julija) in drugega na svetega Lenarta dan (6. novembra). To se jim je ugodilo 19. februarja 1547.¹

Kroparski semnji so bili vedno dobro obiskani — mislimo namreč čase pred sto in več leti. Le za časa Valvazorja² se je bila trgovina z žreblji ondi nekoliko skrhalo. Obrtniki so bili začeli malo skopariti glede teže in števila žrebljev. Domači kakor tuji odjemalci so jih kmalu »pogrunтали«. Začeli so se trga ogibati. Škoda, ki so jo trpeli, jih je kmalu izmiodrila.

Dandanes je s kroparsko obrtjo do mala pri kraju. Časi so se spremenili. Ročno delo se umika strojem, ki igraje uničujejo malega obrtnika.

Trpljenja pri kovanju je pa čez mero, kar pričajo blede lica kovačev. Zasluzek nima pravega razmerja z napornim delom. Sedaj se oklepajo ondotni obrtniki »Zadruge žrebljarjev in fužinarjev«, ki je bila ustanovljena l. 1895. Z njeno pomočjo si upajo zboljšati zrahljane obrtne razmere in gnotno stanje.

(Konec.)

¹ Müllner, Eisenwesen in Krain 281.

² Valvazor III. 386.

Márjan:

V našem hlevu.

Tiho, tiho se približal
svefi je večer božični —
skozi duri je pogledal
hlevca našega.

Dva volička, pridna siroca,
mulila sta sladko krmo,
in tako ju ogovoril
sveti je večer:

„Prav tako je bilo takrat
na planjavah palestinskih,
ko sëm v hlevcu betlehenskem
z Bogom počeval.

Od tedaj je dolgo, dolgo...
Zeblo svefo je družino,
pa jo tudi dvoje sirocev
topli dih je grel...“

Spet zaprl je tiho hlevce
in odprl je duri vežne,
materji je prav nalahko
nekaj šepetal.

Mali pa so vzeli v roko
blagoslovljeno vodicu,
šli so v hlevce in kropili:
„Bog nam srečo daj!“

Rajko:

Na gomilah.

Oj tiho, tiho, burja jezna,
ne hrumi čez ravan!
Če streti stare lipe misliš,
se trudiš pač zaman.

Zaman upiraš se v zidine
teh sivih razvalin,
še časa zob razdeva komaj
tu davnih dób spomin.

„Ah kaj — ne maram burja tretji
v srditem pišu lip,
še manj razdevati brez hasni
teh starih grobelj v sip.“

Iz nepoznano davnih časov
tu polje bojno je,
sprejel kosti junaških borcev
ta svet pokojno je.

Pozabljene so njih gomile,
nihče za nje ne vé —
zato pa jaz jim pesmi pojem,
da slajše v grobih spé.“

Modrost v pregovorih, domačih in tujih.

Lisica, lisjak.

Na lisjaku je koža še najboljše.
Boljši živ lisjak ko mrtev lev.
Lisjak je rad za gorami.
Lisica je zvitá, a kdor jo ujame, je še bolj zvit.
Lisica v dolini je bolj zvitá ko lisjak v gori.
Lisica skriva rep.
Lisjak lisjaka ne vara.
Lisica kmalu lisico zavoša.
Slab lisjak, ki ima le eno luknjo.
Moder lisjak ne hodi po sosedove kure.
Bolj ko lisjaka kolnejo, debelejši je.
Ko je lisica iz pasti, je bolj zvitá ko druge tri.
Lisica iz pasti ušla, v past ne bode šla.
Dve lisici naenkrat — ne ujameš nobene.
Kdor lisjaku verjame, se ujame.
Lisica tudi na videz spi, da kure ulovi.
Lisica, ki spi, kokoši ne ujame.
Lisjak sanja o kurnjak'.
Za prvo kokoško, pride lisica po drugo.
Tudi če lisjak moli, naj kokoš ne hodi okoli.
Če lisjak kokošim pridiguje, je gotovo lačen.
Ko piške vablja, lisica z repom mahlja.
Tudi če bolan leži, kokoš pred lisjakom varna ni.
Še ko mrtev leži, kokoš pred lisjakom varna ni.
Lisičja smrt je kur življenje.
Če hočeš lisico ujeti, moraš z gosmi začeti.
Z lisicami bodi lisjaški!
Tudi mlademu lisjaku ni upati.
Lisica potuhe svarica.
Poslednja lisičja zvijača je, ko se stegne.
Lisici ne vzameš drugega ko meh.
Kar lisica pusti v pasti, za to se ne lasti!
Po repu spoznaš lisjaka.
Lisjak se postara, a se ne poboljša.
Lisica se dlake izlevi, zvijač se ne iznebi.

Tudi če beži, lisica kozuh obdrži.
Če lisica čez led beži, tudi ljudi drži.
Starega lisjaka ne ujameš na vrh.
Lisica pravi: je grozdje prekislo!
Bog že ve, kateri lisici na rep stopi.
Nikar lisici s prstom goščave ne kaži!

Reki:

Lisici na rep sestí.
Zvit ko lisjak.
Tam, kjer si lisice lahko noč voščijo.
Zdaj je lisjak iz luknje!
Še lisjaka bi rad naciganil.
Združili se bodo ko lisičja družina pri krzrnarju.

Drobiž.

O zemlji. Že v starih časih so spoznali, da je zemlja krogla, ki plava prosto v zraku. V novejših časih so dognali, da ni ravno pravilna krogla, ampak bolj podobna elipsi. (Elipsa nastane, če malo stisnete n. pr. žogo iz kavčuka.) Da se je pa zdela zemlja kot krogla, so veliko pripomogla ogromna morja, ki deloma enačijo vse zemeljske neravnine, kajti pravo zemeljsko površino si moremo predstavljati le tedaj, če si jo mislimo brez vsake vode. Potem kaže zelo čudne oblike, kajti ponekod doseže višino 8000 metrov in ponekod globino do 10.000 m. Vendar so vse te razlike pri tako ogromni površini, kakor je zemeljska, skoro nevidne. Najvišje gorovje na naši zemlji je Himalaja v Indiji (Azija). Najvišji vrh je skoro 9000 m visok in je najvišji na zemlji. A najvišji kraj, koder v Evropi sploh še prebivajo ljudje, je neka vas v Alpah, visoko 2540 m. V Ameriki obstojajo trajna bivališča tudi še mnogo višje. Četudi more človek na zemlji doseči samo 8000 m, vendar se je zrakovom posrečilo, prodreti v še mnogo vrtoglavjše višine. Tako se je leta 1901 dvignil prof. Berson — baje 10.000 m visoko, in neki neznanec je v 1 uri in 7 minutah dosegel baje višino 18.500 m. V primeri torej z najvišjimi zemeljskimi vrhovi in z višino, ki jo more človek doseči v zrakovom, so vse stavbe na zemlji razmeroma prav malenkostne. Že 25 let velja kot najvišja stavba Eiffov

stolp v Parizu, ki je 300 m visok. Zanimivo je, da smo dosegli z zrakoplovom isto višino, kakršno globino je bilo možno določiti v najglobljih morjih. L. 1912. so določili najgloblji kraj morja z 9780 m. Potapljači pa se morejo spustiti samo 75 m globoko. Kdo ve, kaj krijejo še one globine, ki ne more človek do njih?

Višina morskih valov. Stara resnica je, da višino valov vedno precenjujemo. To pa zato, ker jih gledamo od strani. Največji so tam, kjer so viharji dolgotrajni in piha veter vedno v eno smer, n. pr. ob rtiču *Horn* v Južni Ameriki. Angleški učenjak Korniš je določil sledečo višino: pri močnem vetru postanejo valovi visoki $4\frac{1}{2}$ m, pri slabem viharju $5\frac{1}{2}$, srednjem viharju $6\frac{1}{2}$, močnem viharju $7\frac{1}{2}$, silnem viharju $9\frac{1}{2}$, pri orkanu pa $11\frac{1}{2}$. To je pa vendar že hiša. Neki drug učenjak je dobil nekoliko manjše številke, povprečno 6 metrov.

Železo, baker, zlato. Severoameriške države silijo vedno bolj na dan. Vsaka stvar ima tam velikanski obseg in na predek. L. 1913. so nakopali nad 31 milijonov ton surovega železa, l. 1916. pa skoro 40 milijonov. Tona je 1000 kg. Ni še dolgo, ko so pobirali baker. Kje ga je največ? Leta 1914. so dobili okoli milijon ton, a več kot pol milijona samo v Severoameriških državah, celih 56 odstotkov. Daleč zadaj so Japonska, Španška, Čile, Mehika, Avstralija, Kanada, Rusija in Nemčija. O bakru v bivši Avstriji pa skoro ni vredno govoriti: letno ga dobijo komaj 1000 ton, to se pravi eno tisočinko vsega bakra na svetu. —

Zlata so pa dobili leta 1916. za 2 milijardi in 300 milijonov kron. Skoro polovico je dala Južna Afrika, slabo desetino Avstralija itd. Če upoštevamo, čigave so dežele, v katerih je največ zlata, vidimo, da so ga dale angleške kolonije skoro dve tretjini, Zedinjene države eno petino, Rusija 6 odstotkov in Mehika skoro tri. Sedaj spravijo na leto za 6000 odstotkov več zlata skupaj kakor pred sto leti. V splošnem so dale Zedinjene države in Avstralija dosedaj več zlata kakor pa Južna Afrika, kajti tam so ga začeli pridobivati že leta 1847. in 1851., v Južni Afriki pa šele leta 1884.

60

Slovstvo.

Družba sv. Mohorja je izdala za leto 1922. naslednje tri knjige:

1. **Koledar za leto 1922.** V njem je poleg navadne koledarske vsebine in zanimivega razgleda po svetu Ks. Meškova črtica »Sv. Frančišek in gobavec« ter Iv. Cankarjeva sličica »Hoja v šolo«.

2. **V boj za srečno in veselo krščansko življenje.** Knjiga, polna koristnih naukov za naše družine. Spisal jo je prevzvišeni gospod knezoškof ljubljanski.

3. **Slovenskih večernic 74. zvezek** z dr. Fr. Detelovo zgodovinsko povestjo »Takšni so!« in dramo v treh dejanjih »Begunka«.

Letnina za prih. leto znaša K 25.—. Obljublja nam Družba četrto knjigo »Mladim srcem« III. zvezek, ki jo je za našo mladež napisal naš pridni sodruknik Ksaver Meško.

J. E. B.:

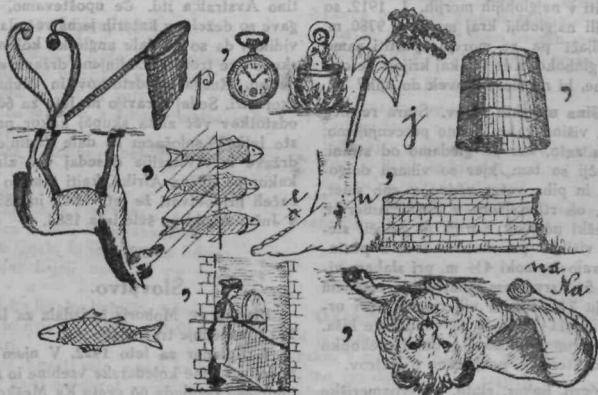
Naloga.

Erzelj, Idrija, Kamnik, Ljubljana, Nanos, Otoče, Sava, Stražišče, Vipava; Eravec, Slomšek, Trdina, Vodnik; Ig, Tolmin; Ipavec, Stanič; Ajdovec, Apače, Kranj, Nomenj, Rogatec, Solčava.

Če tale imena slovenskih krajev, pesnikov, pisateljev in skladateljev prav urediš, ti začetne črke povedo začetek znane slovenske pesmi.

Pazina ključ! 1. beseda: kraji, 2. beseda: pesniki in pisatelji, 3. beseda: kraji, 4. beseda: pesniki in skladatelji, 5. beseda: kraji.

Rebus.

Rešitev in imena rešilcev — ki se sprejemajo le tekom 14 dni po izidu lista — v prihodnji številki.

Vabilo na naročbo.

S tem pričenjamo 52. letnik „Vrtca“, ne sicer v takem obsegu in v taki obliki, kakor scmi želimo in še bolj želé naši ljubi naročniki. Toliko pa lahko zatrdimo, da bi bilo uredništvo in upravništvo našega lista srečno tudi v teh hudih časih in bi delovalo s podvojenim veseljem, ko bi s sedanjo naročnino moglo pokriti vsaj troške za letnik v skrčenem obsegu — pa jih ne more. List vzdržuje preizkušena ljubezen naših ljubih naročnikov in požrtvovalnost zvestih mladino ljubov, med katere štejemo v prvi vrsti gg. načelnike in odbornike „Katoliškega tiskovnega društva“ v Ljubljani. Tem, kakor tudi našim dragim sotrudnikom, ki delujêjo pri listu bl.j za božje ko za svetno plačilo, našo najiskrenejšo zahvalo! Cena za naša lista ostane ista, zato pa tem iskreneje prosimo: Ostanite nam zvesti, dragi naročniki in sotrudniki, še nadalje in mi Vam obljubimo vsaj to, da bomo tudi v novem letniku vse storili, da ohrani naš „Vrtec“ svojo staročastito veljavo.

„Vrtec“ in „Angelček“ skupno bosta stala 6 din. 50 par (-6 K), Angelček sam 2 din. 50 par (10 K). Naročnino sprejema: Upravništvo „Vrtca“ v Ljubljani, Sv. Petra cesta šte. 80, vse spise in rešitve pa: Uredništvo „Vrtca“ in „Angelčka“, Rova, p. Radomlje. Hvaležni bomo, ako se naročniki kmalu javijo. Naročnino brez stroškov poravnajo po položnici.